

bate van de inheemsens ter hand heeft genomen) – twee diensten die het grote voordeel boden dat de inheemsens die er geld leenden, weliswaar een vrij hoge rente moesten betalen, meestal meer dan 10% 's jaars, maar in elk geval niet de veel hogere die bedongen werd bij de door de inheemsens zelf, hier en daar ook wel door het Binnenlands Bestuur, georganiseerde kredietinstellingen (de *dessa*-banken en *dessa*-pandhuizen)¹, laat staan de exorbitante rente die door de particuliere geldschieters werd gevraagd. Verdwenen die laatsten? Geenszins. Volkskredietwezen en Gouvernementspandhuisdienst hielden zich aan strikte regels: geleende gelden moesten op tijd worden terugbetaald. Daarbij werd wel soepelheid betracht maar ze was minder groot dan die der Chinese en andere geldschieters bij wie het niet op de aflossing van de hoofdsom aankwam maar op de regelmatige betaling van steeds hogere renten. Zo bleef, ondanks dat de woeker ook door wettelijke maatregelen werd verboden, een niet onaanzienlijk deel van de bevolking van Java permanent bij Chinezen in de schuld staan. Een nauwkeurig overzicht toonde in '39 aan dat in een willekeurig regentschap van Oost-Java (het is het enige waarvan ons de gegevens bekend zijn) een-derde van de landbouwers al hun land en nog eens twee-vijfde een deel van hun land hadden verpacht, bijna allen aan Chinezen; die Chinezen hadden gemiddeld een maandelijksse rente van 20% kunnen bedingen.

*

Van 1816 af gold op Java het voorschrift, later tot andere delen van de archipel uitgebreid, dat inheemsens, Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen een reispas nodig hadden als zij zich buiten hun plaats van vestiging wilden begeven. Voor inheemsens werd die regeling na 1860 belangrijk versoepeld, niet voor de Vreemde Oosterlingen. Met betrekking tot die laatsten werd het voorschrift evenwel in 1918, d.w.z. veertien jaar na de oprichting van het Volkskredietwezen en de Gouvernementspandhuisdienst, ingetrokken. Die ontwikkeling kan men als een aanwijzing zien dat het gouvernement geenszins de behoefte had om de Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen dwars te zitten. Integendeel: de Chinezen vormden een intelligente en ijverige bevolkingsgroep.

¹ Met steun van het Binnenlands Bestuur werden in sommige streken ook schuldbevrijdingscoöperaties opgericht.